

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (descriptive research) เพื่อศึกษาการพัฒนาภาวะผู้นำด้านการวิจัยทางการแพทย์ของศาสตราจารย์ ดร. สมจิต หนูเจริญกุล โดยประยุกต์แนวคิดกรณีศึกษา ร่วมกับประยุกต์ระเบียบวิธีวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ในการรวบรวมข้อมูล โดยมีรายละเอียดของวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

แหล่งข้อมูล

แหล่งข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

1. บุคคลที่สำคัญ (key informant) คือ ศาสตราจารย์ ดร. สมจิต หนูเจริญกุล ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก นอกจากนี้ยังประกอบด้วยกลุ่มบุคคลต่อไปนี้

1.1 บุคคลในครอบครัวที่มีความเกี่ยวข้องกับศาสตราจารย์ ดร. สมจิต หนูเจริญกุล โดยตรง จำนวน 5 คน ได้แก่ มารดา พี่ชาย น้องชาย และน้องสาว 2 คน

1.2 บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานด้านการศึกษา การพยาบาล และการวิจัยทางการแพทย์ จำนวน 32 คน ประกอบด้วย

1.2.1 ผู้บังคับบัญชาโดยตรงในการปฏิบัติงานด้านการการพยาบาล และการวิจัยทางการแพทย์ทั้งในอดีตและปัจจุบัน จำนวน 3 คน

1.2.2 ครูผู้สอนในระดับประถมศึกษาและวิชาชีพการพยาบาล อย่างละ 1 คน

1.2.3 พยาบาลผู้ร่วมวิชาชีพทั้งที่เป็นเพื่อนร่วมวิชาชีพและลูกศิษย์ จำนวน

26 คน

1.2.4 แพทย์ผู้ร่วมงาน จำนวน 1 คน

2. เอกสาร (documents) ที่กล่าวถึงประวัติ และผลงานของศาสตราจารย์ ดร. สมจิต หนูเจริญกุล ประกอบด้วย

2.1 เอกสารปฐมภูมิ (primary document) ซึ่งเป็นเอกสารที่เขียนโดยศาสตราจารย์ ดร. สมจิต หนูเจริญกุลทั้งในลักษณะของบันทึกส่วนตัวรวมทั้งตำราหรือบทความทางวิชาการ ซึ่งได้รับอนุญาตในการนำมาศึกษาจากท่านแล้ว

2.2 เอกสารทุติยภูมิ (secondary document) ซึ่งเป็นเอกสารที่บุคคลอื่นเขียนถึง ศาสตราจารย์ ดร. สมจิต หนูเจริญกุล ในลักษณะของประวัติการทำงาน ผลงานวิจัยทางการแพทย์พยาบาล

สถานที่ที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

สถานที่ที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลด้านเอกสาร ได้แก่ สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัย เชียงใหม่ ภาควิชาพยาบาลศาสตร์ และห้องสมุดคณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามาริบัติ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล สภากาชาดแห่งประเทศไทย กระทรวงสาธารณสุข ส่วนสถานที่ที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ สำนักงานคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง คือ มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยรังสิต มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ศูนย์รังสิต) มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ภาควิชาการพยาบาลอายุรศาสตร์และศัลยศาสตร์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช บ้านที่อยู่อาศัยของบุคคลที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งที่บ้านของศาสตราจารย์ ดร. สมจิต หนูเจริญกุล ที่ตำบลพรุพี อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

1. แนวคำถามในการสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลที่คัดเลือกไว้ ซึ่งผู้วิจัยมีการกำหนดหัวข้อในการสัมภาษณ์ในลักษณะกว้าง ๆ เพื่อนำไปสู่การเจาะลึกในประเด็นที่ต้องการ โดยมีแนวคำถามในการสัมภาษณ์ 3 ชุดดังนี้

ชุดที่ 1 แนวคำถามเพื่อสัมภาษณ์ศาสตราจารย์ ดร. สมจิต หนูเจริญกุลเกี่ยวกับข้อมูลในประเด็นต่อไปนี้คือ การอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัว การศึกษา การทำงานในวิชาชีพ การพยาบาล แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยทางการแพทย์ ภาวะผู้นำและวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ ปัญหาและอุปสรรครวมทั้งวิธีการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาภาวะผู้นำด้านการวิจัยทางการแพทย์พยาบาล

ชุดที่ 2 แนวคำถามเพื่อสัมภาษณ์บุคคลในครอบครัวของศาสตราจารย์ ดร. สมจิต หนูเจริญกุล เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับชีวประวัติและบริบททางสังคมที่อาจมีผลต่อการพัฒนาภาวะผู้นำด้านการวิจัยทางการแพทย์พยาบาลของศาสตราจารย์ ดร. สมจิต หนูเจริญกุล

ชุดที่ 3 แนวคำถามเพื่อสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานด้านการศึกษาระยะยาว และการวิจัยทางการพยาบาล เพื่อทราบการพัฒนาภาวะผู้นำด้านการวิจัยทางการพยาบาล รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคของศาสตราจารย์ ดร. สมจิต หนูเจริญกุล ในมุมมองของผู้ที่เกี่ยวข้อง

โดยแนวคำถามทั้งสามชุดได้ผ่านการตรวจสอบในการใช้ภาษาและลำดับของคำถามจากผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญในการวิจัยเชิงคุณภาพ

2. อุปกรณ์ช่วยในการรวบรวมข้อมูล เช่น สมุดบันทึก เครื่องบันทึกเสียงพร้อมเทปบันทึกเสียง เพื่อบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ซึ่งได้รับการยินยอมในการบันทึกจากผู้ให้ข้อมูลแล้ว

การรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และการสัมภาษณ์บุคคลด้วยตนเอง โดยมีการดำเนินการดังนี้

1. ก่อนดำเนินการรวบรวมข้อมูล

1.1 ผู้วิจัยทำหนังสือราชการถึงศาสตราจารย์ ดร. สมจิต หนูเจริญกุล เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของการศึกษา และขออนุญาตทำการศึกษา

1.2 เมื่อได้รับอนุญาตจากศาสตราจารย์ ดร. สมจิต หนูเจริญกุลแล้ว ผู้วิจัยได้ทำหนังสือราชการขออนุญาตในการสืบค้นข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์ศาสตราจารย์ ดร. สมจิต หนูเจริญกุล รวมทั้งกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง จากคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ถึงหัวหน้าแต่ละหน่วยงาน และกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้รับอนุญาตทั้งประเด็นของการสืบค้นข้อมูลและการสัมภาษณ์

2. ดำเนินการรวบรวมข้อมูล โดยมีวิธีการดำเนินการดังนี้

2.1 การสัมภาษณ์

2.1.1 ก่อนการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยดำเนินการดังนี้

2.1.1.1 จัดทำรายชื่อผู้ให้ข้อมูล คือศาสตราจารย์ ดร. สมจิต หนูเจริญกุล และกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้ง 2 กลุ่ม

2.1.1.2 ส่งแนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ให้ศาสตราจารย์ ดร. สมจิต หนูเจริญกุลและกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้ง 2 กลุ่มไว้ล่วงหน้า เพื่อให้ทุกท่านได้มีการรับทราบประเด็นหลักสำคัญในการสัมภาษณ์

2.1.1.3 ทำตารางการสัมภาษณ์ซึ่งผู้วิจัยมีการนัดหมายเพื่อขอสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลไว้ล่วงหน้า โดยคำนึงถึงความพร้อมของผู้ให้ข้อมูลเป็นหลัก

2.1.1.4 เตรียมอุปกรณ์ที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล เช่น สมุดบันทึก เครื่องบันทึกเสียงพร้อมเทปบันทึกเสียง

2.1.2 ดำเนินการสัมภาษณ์

2.1.2.1 ผู้วิจัยแนะนำตัวรวมทั้งชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยและวิธีการรวบรวมข้อมูลเพื่อช่วยให้ได้รับความร่วมมือจากผู้ให้ข้อมูลได้เป็นอย่างดี

2.1.2.2 ผู้วิจัยสร้างความสนิทสนมคุ้นเคย ความไว้วางใจ และความสัมพันธ์อันดีกับกลุ่มบุคคลที่คัดเลือกไว้ เพื่อให้ได้รับความร่วมมือจากการรวบรวมข้อมูลและได้ข้อมูลที่ต้องการ โดยการเริ่มพูดคุยสนทนาในเรื่องทั่ว ๆ ไปก่อน ปล่อยให้การสนทนาดำเนินไปอย่างธรรมชาติมากที่สุดพร้อม ๆ กับสังเกตกิริยาท่าทางของผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งผู้วิจัยต้องมีกิริยาท่าทางที่แสดงออกถึงการยอมรับ ให้เกียรติ เพื่อนำไปสู่การแลกเปลี่ยนในการสนทนาและสร้างความไว้วางใจ ความสนิทสนมให้เกิดขึ้น ซึ่งในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้รับความไว้วางใจจากผู้ให้ข้อมูลค่อนข้างดี

2.1.2.3 ทำการสัมภาษณ์จากกลุ่มบุคคลที่คัดเลือกไว้ทั้งผู้ให้ข้อมูลหลักคือศาสตราจารย์ ดร. สมจิต หนูเจริญกุล และกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้ง 2 กลุ่ม โดยมีแนวคำถามที่สร้างไว้เป็นแกนนำ และมีการใช้คำถามเพิ่มเติมเพื่อการสัมภาษณ์เจาะลึกในบางประเด็น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความละเอียด ลึกซึ้ง ครอบคลุมและชัดเจนเกี่ยวกับชีวประวัติ การอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัว การศึกษา การปฏิบัติงาน วิธีการพัฒนาตนเองเพื่อนำไปสู่การเป็นผู้นำ ประสบการณ์ในบทบาทการเป็นผู้นำด้านการวิจัยทางการแพทย์ ปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่พบ รวมทั้งวิธีการแก้ไขปัญหาอุปสรรคเหล่านั้นในสถานการณ์ที่ต่างกันของศาสตราจารย์ ดร. สมจิต หนูเจริญกุล

ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลแต่ละครั้งผู้วิจัยใช้เวลาประมาณ 45 นาทีถึง 1 ชั่วโมง ในกรณีที่ต้องการข้อมูลเพิ่มเติมจะทำการนัดหมายเพื่อการสัมภาษณ์ครั้งต่อไป โดยคำนึงถึงความสะดวกและความพร้อมของผู้ให้ข้อมูลเป็นหลัก ในช่วงสุดท้ายของการสัมภาษณ์แต่ละครั้งผู้วิจัยใช้เวลาประมาณ 10-15 นาทีเพื่อสรุปข้อความจากการสัมภาษณ์ โดยมุ่งหวังเพื่อให้ทั้งผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลได้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลและความเข้าใจที่ตรงกัน

ในการวิจัยครั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความครบถ้วนมากที่สุด ผู้วิจัยสัมภาษณ์ศาสตราจารย์ ดร. สมจิต หนูเจริญกุล 5 ครั้ง มารดาของศาสตราจารย์ ดร. สมจิต หนูเจริญกุล 2 ครั้ง ส่วนบุคคลที่เกี่ยวข้องท่านอื่นใช้เวลาในการสัมภาษณ์ครั้งเดียว โดยใช้เวลาในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 38 คนเป็นเวลา 6 เดือน ตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2542 ถึง มีนาคม พ.ศ. 2543

2.2 ข้อมูลจากเอกสาร ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชีวประวัติ ประวัติการทำงาน ผลงานด้านการวิจัยทางการแพทย์ของศาสตราจารย์ ดร. สมจิต หนูเจริญกุล ทั้งจากเอกสาร ปฐมภูมิและทุติยภูมิ

ความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้ทั้งจากการสัมภาษณ์และจากการศึกษาค้นคว้าเอกสารมาตรวจสอบความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูล โดยใช้วิธีการตรวจสอบความถูกต้องด้านข้อมูล เพื่อพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ได้นี้มีความถูกต้อง เป็นจริง เป็นวิธีการยืนยันข้อมูลจากหลายแหล่งทั้งในด้านเวลา สถานที่ และบุคคล โดยผู้วิจัยใช้แนวคำถามในการสัมภาษณ์ที่เหมือนกันในแต่ละกลุ่มบุคคล จำนวน 38 คน นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์รวมทั้งเอกสารต่าง ๆ มาตรวจสอบความตรงกัน ในกรณีที่เอกสารบางฉบับมีเนื้อความไม่ตรงกัน ผู้วิจัยได้ตรวจสอบโดยเน้นข้อมูลปฐมภูมิเป็นหลัก อาศัยของหลักฐานใกล้เคียงกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงมากที่สุด จากนั้นนำมาวิเคราะห์เบื้องต้น แล้วส่งผลการวิเคราะห์ดังกล่าวให้ผู้ให้ข้อมูลพิจารณาตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยกระทำไปพร้อม ๆ กับการรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีทางประวัติศาสตร์ คือ การวิพากษ์ภายนอก (external criticism) และการวิพากษ์ภายใน (internal criticism) ตามเกณฑ์ของนิธิ เอียวศรีวงศ์ และอาคม พัตติยะ (2525) ไพฑูรย์ สินลารัตน์ และสำลี ทองธิว (2535) โดยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยให้รหัสข้อมูลแบบคำต่อคำ บรรทัดต่อบรรทัด จัดหมวดหมู่ จำแนกประเภทของข้อมูล เปรียบเทียบข้อมูลรวมกับการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร เพื่อหาความเหมือนและความแตกต่าง แล้วนำไปสร้างเป็นข้อสรุปแบบอุปนัย

2. ข้อมูลจากเอกสารทั้งจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ โดยการศึกษาหลักฐาน คือ การทำความเข้าใจความหมายของข้อสนเทศทั้งในด้านความหมายตามตัวอักษร ภาษาที่ใช้ในหลักฐาน และความหมายที่แท้จริงของหลักฐาน รวมทั้งความหมายที่แฝงในหลักฐาน เช่น ความเชื่อ ค่านิยม ซึ่งผู้วิจัยได้เคร่งครัดต่อระเบียบวิธีการศึกษาหลักฐานเพื่อไม่ให้มีการขยายความเกินความเป็นจริง รวมทั้งมีการประเมินคุณค่าของข้อสนเทศว่าเป็นความจริงมากน้อยเพียงใด แล้วนำมาจัดระเบียบข้อมูล แบ่งประเภท จัดหมวดหมู่ตามเนื้อหาของเอกสาร

เปรียบเทียบข้อมูล โดยการหาความเหมือนและความแตกต่างของข้อมูล จากนั้นนำมาสร้างความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลและข้อเท็จจริง แล้วสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้เอกสารที่ศาสตราจารย์ ดร. สมจิต หนูเจริญกุลเป็นผู้เขียน และเอกสารจากบุคคลที่เกี่ยวข้องกับท่านเป็นผู้เขียน ซึ่งเอกสารเหล่านี้อยู่ในรูปของบทความทางวิชาการ เอกสารจากการประชุม ตำรา ในกรณีที่เอกสารบางฉบับมีเนื้อความไม่ตรงกัน ผู้วิจัยได้ตรวจสอบโดยพิจารณาตามลักษณะของเอกสารโดยเน้นข้อมูลปฐมภูมิเป็นหลัก สภาพแวดล้อมของข้อมูล ผู้ให้ข้อมูลต้องมีความรู้ และเกี่ยวข้องกับใกล้ชิดโดยตรงกับเหตุการณ์ในเรื่องนั้น จุดประสงค์ของข้อมูล อายุของหลักฐาน และวันที่ เวลาที่ให้ข้อมูลควรอยู่ในระยะที่ใกล้เคียงกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงมากที่สุด

3. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และเอกสารที่ได้ผ่านการวิเคราะห์แล้ว มาตีความ พิจารณาข้อเท็จจริงอย่างละเอียด จัดระเบียบข้อมูล แบ่งประเภท จัดหมวดหมู่ เปรียบเทียบข้อมูลเพื่อหาความเหมือนและความแตกต่าง สร้างความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลและข้อเท็จจริง แล้วนำมาสร้างข้อสรุป เมื่อพบว่าข้อมูลบางอย่างยังไม่มีความครบถ้วน ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมจนกระทั่งได้ข้อมูลที่ครบถ้วน ครบคลุม ชัดเจน ซึ่งแสดงถึงความเพียงพอในการรวบรวมข้อมูล แล้วมาสร้างข้อสรุปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ส่วนการนำเสนอข้อมูล ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำด้านการวิจัยทางการแพทย์ วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำด้านการวิจัยทางการแพทย์ รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาภาวะผู้นำด้านการวิจัยทางการแพทย์ของศาสตราจารย์ ดร. สมจิต หนูเจริญกุล ในรูปของการบรรยาย และแผนภูมิตามความเหมาะสมของข้อมูล